

PRESENTACIÓ : TRADUCCIÓ I INTERARTIALITAT

Marina Vargau
Université de Montréal
marinavargau@yahoo.ca

Núria d'Asprer
Universitat Autònoma de Barcelona
Nuria.Asprer@uab.cat
deasprer@gmail.com

Aquest número de la revista Doletiana, que porta per títol "Traducció i Interartialitat", es qüestiona les diferents interaccions desenvolupades al llarg del temps entre les distintes arts, tant les tradicionals (arquitectura, música, literatura, pintura) com les d'aparició més recent (fotografia, cinema, televisió i vídeo). Al bell mig d'aquest qüestionament se situa el procés de traducció, entès en una accepció àmplia, és a dir com a pas d'una disciplina a una altra, però igualment com a mediació i com a repetició.

La idea directriu d'aquest vincle conceptual entre l'acte de traduir i l'acte de transferència artial troba el punt de partida en una paraula clau comuna a ambdós, i més específicament a la *relació* entre ells. D'antuvi, recordarem que, segons Paul Ricoeur (1997), la traducció suposa una relació entre dos pols d'interlocució –l'estranger (terme genèric que inclou l'obra, l'autor i la seva llengua) i el lector destinatari. Per analogia, es considera que tota transferència entre una obra d'art i una altra, totes dues dependents o bé del mateix art o bé d'un art diferent, passa per la traducció.

En segon lloc, trobem la relació al bell mig de la definició d'interartialitat, terme genèric que designa les relacions entre les arts (Moser, 2007). Aquesta coincidència terminològica incita a acostar tots dos conceptes per tal d'observar com poden treballar conjuntament dins de produccions artístiques variades. Entre les declinacions interartials possibles, podem pensar en els quadres musicats, en les

novel·les adaptades al cinema, en les escultures transposades literàriament, en les danses expressades a través de la pintura, en les arquitectures esdevingudes fotografies, així com en els objectes simultanis com ara els vestits-poema o els poemes pintats. Traducció intersemiòtica, interartialitat, intermedialitat, adaptació, transmutació, iconicitat, ècfrasi, impuresa, hibridació són conceptes que es podrien explorar a partir d'una reflexió de caire traductològic, en produccions artístiques sorgides de totes les cultures, sense límits espaciotemporals.

De manera explícita o implícita, directa o (re) mediatitzada, des del vertigen barroc d'entrellaçament d'arts diverses, aquestes traduccions travessen el temps, l'espai i les cultures: la novel·la *Satiricó* (segle I), la imatge de Gradiva traduïda en la novel·la de Jensen (1903) i la pel·lícula *C'est Gradiva qui vous appelle* (2006) d'Alain Robbe-Grillet, el mite de Dom Juan, narrat per Tirso de Molina a l'obra de teatre *El burlador de Sevilla* (1630) i recuperada per Mozart a l'òpera *Don Juan* (*Don Giovanni*, 1787); el relat *Carmen* (1854) de Prosper Mérimée, adaptat a l'òpera homònima de Georges Bizet (1875) i posteriorment per J.-L. Godard en el film *Prénom Carmen* (1983) i per Carlos Saura en una adaptació cinematogràfica de ritmes flamencs (1983); la fotografia en *Blow-up* (1966) de Michelangelo Antonioni; *Blancaneu* (1812), el conte clàssic dels germans Grimm, en la versió fílmica *Blancanieves* (2012) de Pablo Berger; la dansa-teatre de Pina Bausch filmada per Pedro Almodóvar a *Hable con ella* (2001); el quadre *Crist amb la Creu* de Brueghel el Vell a la pel·lícula de Lech Majevski, *El Molino y la cruz* (2011); l'arquitectura barroca a la pel·lícula d'Eugène Green, *La Sapienza* o la convergència interartial tan palesa en aquest film, etc.

Tot reflexionant sobre aquests fenòmens i pràctiques de trasllat al si de les diferents disciplines artístiques, s'imposen un seguit de preguntes. És traduïble una obra (quadre, novel·la, òpera, etc), per la seva pròpia naturalesa, en una obra adscrita a un art diferent? Un art manifesta resistències davant la seva traducció en un altre, en relació al seu esdevenir una altra cosa, quelcom de *diferant*? Com un producte artístic és posat a prova en el procés de transferència cap a un altre art? Què salvaguardem, què perdem i què hi guanyem en el procés de *translatio* interarcial? Quines "mutacions de matèria" (Eco, 2003) pateix un art en el pas cap a un altre art? Quines relacions s'estableixen entre dues obres sorgides d'arts diferents quan són

convocades en un mateix espai, de diàleg o de confrontació? I en aquest context, quins serien els papers i la "tasca" de l'autor-traductor?

Parafrasejant una vegada més Ricoeur, i extrapolant a l'àmbit artístic, ens podríem demanar si hi ha unes arts més hospitalàries que d'altres, que manifesten generosament "el plaer de rebre a casa" (1997) com l'acolliment d'una alteritat o una "hospitalitat d'allò llunyà", si manllevem l'expressió encertada d'Antoine Berman (1985). Al capdavall, es podria posar en relació aquesta "hospitalitat" amb el concepte d'obra d'art total, que impregna diferents manifestacions artials, des del teatre antic passant per l'òpera, fins arribar al cinema, i més enllà?

Aquestes són algunes de les qüestions, encara obertes, amb què s'enfronten les reflexions que hem desenvolupat en les contribucions d'aquest lliurament de *Doletiana*, i n'haurien de suscitar moltes més. L'article d'Érik Bullo, que obre el número amb agosament i originalitat, mostra com les tècniques per traduir la llengua dels ocells recorden els procediments de traducció entre les arts. Francesca Caruana proposa una mirada incitadora i crítica sobre la traducció de la creació tribal per part de disciplines artístiques occidentals. Ho fa tot interrogant-se sobre la naturalesa de la traducció i a partir de la semiòtica peirciana. Gaëlle Loisel, centrant-se en les relacions entre literatura i música a partir de l'estudi de cas de *La mort d'Ophélie*, mostra com Hector Berlioz explora les dificultats de la traducció en "llengua instrumental". Hanen Allouch proposa una lectura intermedial de l'obra literària de Louis-René des Forêts a través del prisma del cinema, la música i les arts plàstiques. L'estudi de Boris Monneau ens invita a un territori menys explorat, com és el dels cine-poemes, analitzats aquí des d'una perspectiva comparatista. Thomas Muzart, en la seva anàlisi sobre l'adaptació cinematogràfica de la novel·la de Virginie Despentes *Baise-moi*, mostra que el procés d'adaptació implica una actualització dels actes dels protagonistes de la novel·la en el film. Adriano Sousa analitza la pel·lícula *Saint Jérôme* de Julio Bressane a partir de les sèries culturals, tot abordant el procés de "transcreació" en el cinema.

El *passatge* i la *relació* transcendeixen el seu abast figural al si de la interartialitat per integrar-se en una instància que podríem anomenar *transducció*. Nora Arcarola, que ha elaborat una poètica del passatge mitjançant la tècnica del video-art, ens ho demostra: el seu "passeig"

per les rescloses de París ens dóna una mena de *deriva* benjaminiana i alhora una mirada singular de la noció de *passatge*.

BIBLIOGRAFIA:

BERMAN, Antoine. 1985. *La traduction et la lettre, ou l'auberge du lointain*. Mauvezin : Trans-Europ-Repress.

ECO, Umberto. 2006. *Dire presque la même chose : expériences de traduction*. Paris : Bernard Grasset. Traduit de l'italien par Myriem Bouzaher (*Dire quasi la stessa cosa : esperienze di traduzione*, Milà : Bompiani, 2003).

MOSER, Walter. 2007. «L'interartialité : pour une archéologie de l'intermédialité». In Marion Froger, Jürgen E. Müller (eds.). *Intermédialité et socialité. Histoire et géographie d'un concept*. Münster : Nodus Publikationen, pp. 69-92.

RICOEUR, Paul. 1997. «Défi et bonheur de la traduction». In *Sur la traduction*. Paris : Bayard, 2004.